

UDK 272/273-856-744

Primljeno: 26. 4. 2013.

Prihvaćeno: 3. 6. 2013.

Izvorni znanstveni rad

OTPADNIK OD VJERE (KAN. 1364)

Josip ŠALKOVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb

josip.salkovic@gmail.com

Sažetak

Predmet rada je komentar kažnjiva djela otpada od vjere (kan. 1364). Da bi postojalo kažnjivo djelo u kanonsko-pravnom smislu, nužna je uključenost triju konstitutivnih elemenata: *objektivni* (izvanjski prekršaj zakona ili zapovijedi), *subjektivni* (velika moralna odgovornost) i *zakonski* ili *pravni* (pridodavanje neke kanonske kaznene mjere). Objektivni element kažnjiva djela otpada od vjere jest potpuno odbacivanje kršćanske vjere (kan. 751) primljene na krštenju ili primanjem u puno zajedništvo Katoličke crkve. U pravilu kažnjivo djelo otpada od vjere obuhvaća odbacivanje središnjih otajstava vjere: Presveto Trojstvo, utjelovljenje Sina Božjega, smrt i uskrsnuće Isusa Krista, koja su temelj kršćanske vjere. Subjektivni element kažnjiva djela otpada od vjere sastoji se od osobnog, svjesnog, slobodnog, odlučnog čina vjernika katolika. Nužno je da u kažnjivom djelu postoji *izvanjsko očitovanje*, *potpuna odgovornost* (kan. 1321, § 1) te *dovršenost* (kan. 1330). U procjenjivanju formalnog čina otpada od Katoličke crkve za *valjanost* potrebno je ostvariti: 1) unutrašnji čin volje; 2) izvanjski čin njegova očitovanja – pravni čin; 3) čin prihvaćanja od mjerodavne crkvene vlasti. Za počinitelja kažnjiva djela otpada od vjere zakonodavac propisuje kaznenu mjeru *izopćenje* unaprijed izrečeno (zakonski ili pravni element), a ako se radi o kleriku, osim toga može se kazniti i drugim kaznama o kojima se govori u kan. 1336, § 1, br. 1–3. Osim kazneno-pravnog vida, autor u radu donosi i pravno-pastoralne smjernice u slučaju da otpadnik od vjere sklapa ženidbu ili zatraži ponovno primanje u puno zajedništvo Katoličke crkve.

Ključne riječi: kaznene mjere Crkve, otpad od vjere, otpadnik od vjere, formalni čin otpada, izopćenje, nepotpuno zajedništvo, ponovno primanje u zajedništvo.

Uvod

U kanonskom uređenju »čovjek se krštenjem pritjelovljuje Kristovoj Crkvi i postaje u njoj osoba, s dužnostima i pravima koja su kršćanima, uzevši dakako

u obzir njihov položaj, vlastita, ako su u crkvenom zajedništvu i ako to ne priječi zakonito donesena kaznena mjera« (kan. 96).¹ U tom duhu zakonodavac u kan. 204, § 1 definira: »Vjernici su oni koji su, krštenjem pritjelovljeni Kristu, sazđani u Božji narod i zbog toga su, postavši na svoj način dionici Kristove svećeničke, proročke i kraljevske službe, pozvani da, svatko prema svojem položaju, vrše poslanje koje je Bog povjerio Crkvi da ga ispuni u svijetu.« Temeljeći se na *krštenju*, pripadnost Crkvi je stvarnost koja se ne može izbrisati, ali vršenje vlastitih obveza i prava kršćana ovise od stupnja crkvenoga zajedništva² i od zakonito donesene kaznene mjere crkvene vlasti.³ Stupanj crkvenoga zajedništva ovisi o prisutnosti veza ispovijedanja vjere, sakramenata i crkvenog vodstva prema odredbi kan. 205: »Potpuno su u zajedništvu Katoličke Crkve na ovoj zemlji oni kršteni koji se u njezinu vidljivom uređenju povezuju s Kristom, i to vezama ispovijedanja vjere, sakramenata i crkvenog vodstva.« U prisutnosti tih triju elemenata možemo govoriti o potpunom crkvenom zajedništvu pa, dosljedno tome, kad se *stvarno izgubi* jedan od tih triju elemenata (triju veza), smanjuje se zajedništvo i nalazimo se u prisutnosti napuštanja Crkve, koje se događa ne samo preko kažnjivih djela otpada, krivovjerja i raskola (kan. 1364) nego i onda kad netko više nema vjeru Crkve ili više nije u zajedništvu vodstva s pastirima.⁴

¹ Komentar kan. 96 vidi u: Julio GARCÍA MARTÍN, *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*, Roma, 42006., 347–352.

² »Prva temeljna obveza kršćanina, koja sažima i kvalificira sve ostale, jest uvijek čuvati, u svakom očitovanju svog individualnog i društvenog života, jedno životno zajedništvo s Crkvom (kan. 209, § 1), u smislu koji se navodi u kan. 205. Zajedništvo s Crkvom, koje je ujedno i pravno, ima kao uvjet i temelj intimno zajedništvo s Bogom, a izražava se konkretno preko povezanosti s braćom u vjeri te napose sa zakonitim pastirima. Osim toga, to donosi precizne obveze bilo prema općoj bilo prema partikularnoj Crkvi (kan. 209, § 2), kojoj prema pravnim propisima vjernici pripadaju. Obveze su različite i mnogovrsne: prijanjanje, podupiranje, unapređenje, suradnja, a i materijalna pomoć prema vlastitim mogućnostima (kan. 222, § 1)«, Luigi CHIAPPETTA, *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, I, Roma, 1996., 307–308.

³ *Zakonik* iz 1917. godine u kan. 2215 definira crkvenu kaznu kao »lišenje nekog dobra, kojim mjerodavna vlast udara počinitelja krivičnog djela, da ga popravi i da djelo bude kažnjivo«, *Codex Iuris Canonici*, Pii X P. M. iussu digestus, Benedicti PP. XV. auctoritate promulgatus, u: *Acta Apostolicae Sedis*, 9 (1917.) 2, 11–456. (dalje: AAS); hrvatski prijevod: *Kodeks kanonskoga prava s izvorima 1917.*, Zagreb, 2007. (dalje: CIC-1917.). Nikola Škalabrin smatra da se kazna nerijetko sastoji u lišenju neke stvari ili nekog slobodnog djelovanja te da se sve kazne mogu svesti na lišenje nekog dobra zbog kažnjiva djela. »Takvo shvaćanje nosi na sebi trag i filozofskog i teološkog pojma o kažnjivom djelu, shvaćenog kao lišenje, kao pomanjkanje dužnog savršenstva«, Nikola ŠKALABRIN, *Kaznene mjere u Crkvi*, Đakovo, 2004., 30–31.

⁴ Usp. Janusz KOWAL, *Comunione ecclesiastica e diritto matrimoniale*, u: Piero Antonio BONNET – Carlo GULLO (ur.), *Diritto matrimoniale canonico*, III, Città del Vaticano, 2005.,

Kako bi vjernici u današnjoj suvremenosti ponovno otkrili, naviještali i svjedočili kršćansku vjeru, njezin temelj, radosnu vijest, Isusa Krista, Benedikt XVI. je 11. listopada 2012. godine proglasio *Godinu vjere*, koja će trajati do 24. studenoga 2013. godine, do svetkovine Gospodina našega Isusa Krista Kralja svega stvorenja.⁵ Godina vjere darovano je vrijeme ponovnoga življenja radošći vjerovanja i oduševljenja zbog bogatstva i vrijednosti sadržaja vjere koju vjernici ispovijedaju, slave, žive i mole.⁶ Sažetak temeljnih kršćanskih istina koje su predstavljene na sustavan i temeljan način nalazi se u *Katekizmu Katoličke Crkve*.⁷ »Svi su ljudi dužni tražiti istinu o Bogu i njegovoj Crkvi, a, pošto je spoznaju, snagom božanskoga zakona obvezni su i imaju pravo prigrliti je i čuvati« (kan. 748, § 1). Svaka osoba ima neotuđivo pravo i obvezu postupanja po vlastitoj savjesti i nikome nije dopušteno prisiljavati osobu da prigrliti vjeru ili da u njoj ostaje (usp. kan. 748, § 2).⁸ Iz toga proizlazi da svaki katolik može slobodno, po svojoj savjesti, donijeti odluku o napuštanju Crkve, o napuštanju punog zajedništva, o odbacivanju vjere, kao što i svaki otpadnik od vjere (kan. 1364), koji odstupa od *tvrdokornosti*, ima pravo zatražiti otpuštanje kazne izopćenja, zatražiti ponovno primanje u puno zajedništvo s Crkvom.

U hrvatskoj se suvremenosti, u crkvenoj i društvenoj stvarnosti o vjeri nerijetko govori iz neznanja i na iskrivljen način, a u nekim pojedinačnim slučajevima i s ciljem napuštanja Crkve ili odbacivanja vjere. Župnici, župni vikari, kapelani, djelatnici biskupijskih kurija, vršeći povjerenu crkvenu službu, susreću se s vjernicima koji u različitim prigodama i načinima (usmeno i pisano) očituju volju kidanja veza punog zajedništva sa Crkvom, npr. izjavljuju da više nemaju vjeru Crkve i da »napuštaju Crkvu«, traže »ispis iz Crkve«, »brisanje iz matice krštenih«, »izdavanje potvrde da nisu članovi Katoličke crkve« i sl. Takva i slična očitovanja i izjave ne znače da je odmah

187; Nikola ŠKALABRIN, Formalni čin otpada od Katoličke Crkve, u: Josip ŠALKOVIĆ (ur.), *Ništavost ženidbe: procesne i supstantivne teme*, Zagreb, 2009., 204.

⁵ Benedikt XVI. zaželio je da proglašenje *Godine vjere* bude 11. listopada 2012. godine, upravo na pedesetu obljetnicu početka Drugoga vatikanskog koncila i na dvadesetu obljetnicu proglašenja *Katekizma Katoličke Crkve*. Usp. BENEDIKT XVI., Apostolsko pismo u obliku motuproprija *Porta fidei* (1. X. 2011.), br. 4, u: *L'Osservatore Romano*, 17. – 18. X. 2011., 4.

⁶ O pastoralnim smjernicama za *Godinu vjere* vidi u: KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Nota s pastoralnim smjernicama za Godinu vjere*, u: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20120106_nota-anno-fede_it.html (29. III. 2013.).

⁷ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994.

⁸ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dignitatis humanae. Deklaracija o vjerskoj slobodi* (7. XII. 1965.), br. 2, 4, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.; DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Ad gentes. Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve* (7. XII. 1965.), br. 13, u: *Dokumenti*.

došlo do prekida punog zajedništva s Crkvom ili formalnog čina otpada od Katoličke crkve ili počinjenja kažnjiva djela otpada od vjere (ili krivovjerja ili raskola). Svaki pojedinačni slučaj, izjavu, zahtjev treba procjenjivati zasebno, a procjenjivati ga može jedino mjerodavna crkvena vlast u skladu s važećim kanonskim odredbama.

Autor se u radu ograničava na istraživanje kazneno-pravnog statusa otpadnika od vjere o kojem zakonodavac govori u kan. 1364⁹ *Zakonika kanonskoga prava* iz 1983. godine.¹⁰ Služeći se analitičko-interpretativnom metodom, pravnim izvorima i literaturom u prvom dijelu rada u središte istraživanja stavlja se znanstveni komentar kažnjiva djela otpada od vjere, njegov subjektivni, objektivni i zakonski ili pravni element, a u drugom dijelu rada promatra se status otpadnika od vjere u kontekstu dva izabrana pravno-pastoralna pitanja: otpadnik od vjere i pravo na ženidbu te ponovno primanje otpadnika od vjere u puno zajedništvo.

1. Kažnjivo djelo otpada od vjere (kan. 1364)

Kažnjivo djelo otpada od vjere (kan. 1364)¹¹ smješteno je u Dio II.: *Kazne za pojedinačna kažnjiva djela*, Naslov I.: *Kažnjiva djela protiv vjere i jedinstva Crkve*¹², VI. knjiga *Zakonika kanonskoga prava: Kaznene mjere u Crkvi* (kann. 1311-1399).

⁹ Osim o otpadniku od vjere, u kan. 1364, § 1 zakonodavac govori i o osobama krivovjerniku i raskolniku. Nije na odmet napomenuti da je *subjektivni* i *zakonski* element kažnjiva djela otpada od vjere jednak kažnjivom djelu krivovjerja i raskola, a *objektivni* element čini razliku između osobe otpadnika, krivovjernika i raskolnika.

¹⁰ Usp. *Codex Iuris Canonici*, auctoritate Ioannis Pauli PP. II. promulgatus, u: AAS, 75 (1983.) 2, 1–315; hrvatski prijevod: *Zakonik kanonskoga prava*, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima, Zagreb, 1996. (dalje: ZKP-1983.). Kan. 1364 ima usporednu vezu u kann. 1436–1437 *Zakonika kanona istočnih Crkava*. Usp. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, auctoritate Ioannis Pauli PP. II. promulgatus, u: AAS, 82 (1990.) 2, 1033–1364; hrvatski prijevod: *Zakonik kanona istočnih Crkava*, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima, Zagreb, 1996. (dalje: ZKIC-1990.).

¹¹ O posebnostima procesa razvoja teksta kan. 1364 ZKP-1983, vidi u: Ángel MARZOA, Kan 1364, u: Ángel MARZOA – Jorge MIRAS – Rafael RODRÍGUEZ-OCANA (ur.), *Comentario exegético al Código de derecho canónico*, IV/1, Navarra, 2002., 470–474.

¹² »Ovaj Naslov nije posve nov. On je nastao ujedinjenjem prvih dvaju naslova prijašnjeg Zakonika (Knjiga V., Dio III., Naslovi XI. i XII.: kann. 2314–2319 i 2320–2329) koji su glasili: Kažnjiva djela protiv vjere (*contra fidem*) i jedinstva Crkve i Kažnjiva djela protiv religije (*contra religionem*). Ukinuta je kategorija kažnjivih djela protiv vjere koja je zamijenjena kategorijom kažnjivih djela protiv religije. Nisu sva kažnjiva djela navedena u prijašnjem Zakoniku zadržana, a neka su prebačena u druge naslove«, Nikola ŠKALA-BRIN, *Kaznene mjere u Crkvi*, 129. Usp. Velasio DE PAOLIS – Davide CITO, *Le Sanzioni nella Chiesa. Commento al Codice di Diritto Canonico. Libro VI*, Roma, 2008., 291.

U Naslovu I. *Kažnjiva djela protiv vjere i jedinstva Crkve*, zakonodavac donosi 6 kažnjivih djela: 1. otpadnik od vjere, krivovjernik i raskolnik (kan. 1364); 2. sudjelovanje u bogoslužju ili obredima izvan okvira kan. 844 (*communicatio in sacris*) (kan. 1365); 3. krštenje i odgajanje djece u nekatoličkoj vjeri (kan. 1366); 4. profanacija presvete Euharistije (kan. 1367); 5. krivokletstvo pred crkvenom vlašću (kan. 1368); 6. javna hula i teško vrijeđanje ćudoređa, vjere i Crkve (kan. 1369).¹³

Zakonodavac osim što smješta kažnjivo djelo otpada od vjere u *Kažnjiva djela protiv vjere i jedinstva Crkve* kvalificira ga kao najteže kažnjivo djela i pridržava ga Kongregaciji za nauk vjere, ako se radi o *ispitivanju doktrinâ*. Kongregacija za nauk vjere, prema čl. 52 apostolske konstitucije *Dobri pastir*¹⁴, sudi kažnjiva djela protiv vjere i najteža kažnjiva djela počinjena protiv ćudoređa ili u slavlju sakramenata i, ako je potrebno, izriče ili proglašava kanonske mjere prema odredbama općeg ili vlastitog prava, poštujući mjerodavnost Apostolske pokorničarne¹⁵ te obdržavajući *Agendi ratio in doctrinarum examine* (*Pravilnik za ispitivanje doktrinâ*).¹⁶ Mjerodavnost Kongregacije za nauk vjere određena je i u motupropriju *Sacramentorum sanctitatis tutela* (čl. 1).¹⁷ U

¹³ Komentar kažnjivih djela protiv vjere i jedinstva Crkve vidi u: Bruno Fabio PIGHIN, *Diritto penale canonico*, Venezia, 2008., 297–342.

¹⁴ Usp. IOANNES PAULUS II, Constitutio apostolica *Pastor bonus* (28. VI. 1988.), čl. 52, u: AAS 80 (1988.), 7, 874 (dalje: PB). Ova se naznaka iz čl. 52 može tumačiti na dva različita i, u određenom smislu, komplementarna načina: kažnjiva djela protiv vjere uvijek su teška, odnosno da su kažnjiva djela protiv vjere glavni razlog postojanja Kongregacije za nauk vjere kojoj se pridodaju i druge mjerodavnosti koje nisu uvijek neposredno povezane s vjerom ali se tiču pravnih dobara koja su osobito važna u životu Crkve.

¹⁵ Usp. PB, čl. 118: »Za unutrašnje područje, i sakramentalno i nesakramentalno, podjeljuje odriješenja, oproste, zamjene, ozdravljenja, oprostjenja i druge milosti.«

¹⁶ Usp. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Agendi ratio in doctrinarum examine* (29. VI. 1997.), u: AAS 89 (1997.) 11, 830–835. Komentar *Pravilnika* vidi u: Georg GÄNSWEIN, *La procedura della Congregazione per la dottrina della fede per l'esame delle dottrine*, u: GRUPPO ITALIANO DOCENTI DI DIRITO CANONICO (ur.), *I giudizi nella Chiesa. Processi e procedure speciali*, Milano, 1999., 363–374; Angelo Giuseppe URRU, *La funzione di insegnare della Chiesa nella legislazione attuale*, Roma, 2001., 207–209; Lucija BABIĆ, *Postupak Kongregacije za nauk vjere u ispitivanju doktrinâ*, u: Josip ŠALKOVIĆ (ur.), *Posebni sudski postupci i postupanja*, Zagreb, 2010., 299–319. Lucija Babić u svojem članku kao *odatak* donosi prijevod *Pravilnika* na hrvatskom jeziku.

¹⁷ Usp. IOANNES PAULUS PP. II, *Litterae apostolicae motu proprio datae Sacramentorum sanctitatis tutela quibus Normae de gravioribus delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis promulgantur* (30. IV. 2001.), u: AAS, 93 (2001.) 11, 737–739 (dalje: SST). Dana 21. svibnja 2010. godine Kongregacija za nauk vjere donijela je određene promjene s obzirom na motuproprij *Sacramentorum sanctitatis tutela*. Usp. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Normae de gravioribus delictis* (21. V. 2010.), u: AAS, 102 (2010.) 7, 419–430; CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Lettera ai Vescovi della Chiesa Cattolica e agli altri Ordinari e Gerarchi interessati circa le modifiche introdotte nelle Normae de gravioribus delictis* (21. V. 2010.), u: AAS, 102 (2010.) 7, 431; CONGREGATIO PRO DOC-

čl. 2, § 1 motuproprija SST navodi se da je za kažnjiva djela protiv vjere: krivovjerje, otpad i raskol, prema kann. 751, 1364 ZKP-1983. i kann. 1436, 1437 ZKIC-1990., predviđena kazna izopćenja unaprijed izrečena pridržana Kongregaciji za nauk vjere. Glavni razlog uvođenja kažnjiva djela otpada od vjere u motuproprij SST u čl. 2, § 1 i njegova pridržavanja Kongregaciji za nauk vjere leži u činjenici mjerodavnosti Kongregacije za nauk vjere u *ispitivanju doktrinâ* (usp. PB, čl. 51).¹⁸ Prema tome u slučaju *ispitivanja doktrinâ* kažnjivo djelo otpada ostaje u mjerodavnosti Kongregacije za nauk vjere, a u drugim slučajevima nije pridržano Apostolskoj Stolici. U tom duhu u čl. 2, § 2 motuproprija SST zakonodavac određuje da u slučaju otpada, krivovjerja i raskola »prema odredbi prava pripada ordinariju ili hijerarhu, ako slučaj zahtijeva, otpustiti izopćenje *latae sententiae* i provesti postupak, bilo sudski na prvom stupnju bilo izvansudski odlukom, zadržavajući pravo priziva ili utoka na Kongregaciju za nauk vjere.«

Kažnjivo djelo otpada, a isto tako i krivovjerja i raskola (kan. 1364),¹⁹ ima osobitu težinu jer predstavlja »razdor koji ranjava jedinstvo Kristovog Tijela«²⁰, a osoba time, osim kažnjiva djela, čini i grijeh. »Kažnjivo djelo formalno razlikujemo od grijeha, ipak ne smijemo nikada zaboraviti da je svako kažnjivo djelo grijeh, i kad ga razlikujemo od grijeha zbog tehničkih i pravnih

TRINA FIDEL, Breve relazione circa le modifiche introdotte nelle *Normae de gravioribus delictis* riservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede (21. V. 2010.), u: AAS, 102 (2010.) 7, 432–434.

¹⁸ Da bi se očuvala istinitost vjere i cjelovitost ćudoređa, Kongregacija za nauk vjere brine da vjera ili ćudoređe ne bi trpjeli štetu zbog bilo kako raširenih zabluda. Zato Kongregacija za nauk vjere prema odredbi čl. 51 apostolske konstitucije *Pastor bonus*: 1. ima dužnost zahtijevati da se knjige i drugi spisi koje vjernici namjeravaju objaviti, a tiču se vjere i ćudoređa, podlože prethodnom ispitivanju mjerodavne vlasti; 2. ispituje spise i mišljenja koja izgledaju protivni i opasni za vjeru te ih, ako se utvrdi da su protivni nauku Crkve, pošto pruži prigodu njihovu piscu da u potpunosti protumači svoje mišljenje, na vrijeme odbaci, nakon što prije toga obavijesti ordinarija kojeg se to tiče, te primijeni, ako bude prikladno, odgovarajući lijek; 3. brine, napokon, da ne izostane prikladno pobijanje krivih i opasnih nauka, koji su možda rašireni u kršćanskom narodu. Usp. PB, čl. 51.

¹⁹ Npr. Davide Cito napominje da se među ta kažnjiva djela ne uvrštavaju drugi oblici ponašanja koji se u doktrinarnom smislu ne mogu doslovno poistovjetiti s navedenima kao npr. odbijanje ili sumnju u valjanost konačno predloženog nauka od strane učiteljstva Crkve (kan. 750, § 2 ZKP-1983.; kan. 598 § 2 ZKIC-1990.) koji su uvedeni motuproprijem *Ad tuendam fidem*, od 18. svibnja 1998. godine, kao što je to primjerice slučaj apostolskog pisma *Ordinatio sacerdotalis*, od 22. svibnja 1994. godine o svećeničkom redu koji je rezerviran isključivo za muškarce ili npr. prihvaćanje nauka koji je osuđen kao pogrešan (usp. kan. 754, ZKP-1983. i kan. 1436, § 2, ZKIC-1990.). Usp. Davide CITO, *Delicta graviora* contro la fede e sacramenti, u: Paolo MONETA (ur.), *Questioni attuali di diritto penale canonico*, Città del Vaticano, 2012., 33–34.

²⁰ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 817, 226.

razloga, to je samo zbog toga što ne želi opteretiti svaki grijeh kaznenom mjerom, nego to se želi učiniti samo za one slučajeve u kojima je nužno zaštititi, sačuvati, obraniti, povećati i usavršiti zajednicu članova Crkve u božanskom životu koji je Krist donio na zemlju.«²¹ Prema odredbi kan. 751 može postojati grijeh otpada od vjere, a da se pritom ne počini kažnjivo djelo otpada od vjere prema odredbi kan. 1364, § 1. Da bi postojalo kažnjivo djelo otpada od vjere u pravnom smislu, nužno je da su u nj uključena tri konstitutivna elementa: *objektivni* (izvanjski prekršaj zakona ili zapovjedi), *subjektivni* (velika moralna odgovornost) i *zakonski* ili *pravni* (pridodavanje neke kanonske kaznene mjere).

1.1. Objektivni element

Otpad (*apostasia*)²² potpuno je odbacivanje kršćanske vjere (*fidei cristianae ex toto repudiatio*) (kan. 751) primljene na krštenju ili primanjem u puno zajedništvo Katoličke crkve. Odbacivanje vjere mora biti *potpuno* (*ex tota*), jer ako je odbacivanje djelomično, onda se radi o krivovjerju (*haeresis*), a ne o otpadu. Autori²³ u pravilu smatraju da se djelo sastoji od osobnog, svjesnog, promišljenog čina koji obuhvaća odbacivanje središnjih otajstava vjere: Presveto Trojstvo, utjelovljenje sina Božjega, smrt i uskrsnuće Isusa Krista, koja su njezin temelj.²⁴ Takav čin može imati oblik neposrednog odbacivanja tih istina kroz

²¹ Nikola ŠKALABRIN, *Kaznene mjere u Crkvi*, 6.

²² Pojam *otpada* afirmiralo se označavanjem *otpadnika* (*apostata*) danog od Flavija Klaudija Julijana (331. – 364.), rimskog cara, kako bi označio one koji su prije bili zvani lapsi ili prolapsi. Vjernici koji su se odrekli vjere ili nisu održali ispravan stav pred kušnjama bili su tzv. *lapsi*, to jest *posrnuli*. Otpadnik od vjere u Svetom pismu (usp. Heb 6,4-6) doživljava najtežu osudu, kvalificira ga se kao grešnika, a idolopoklonstvo već u apostolsko vrijeme postaje jedno od glavnih kažnjivih djela koja je Crkva kažnjavala kaznom izopćenja iz crkvene zajednice (*exclusio a communitate*). Pojam *vjerskog otpada* ne treba pomiješati s pojmom *otpadnika* od družbe koji nezakonito napušta družbu, ustanovu, a o kojem govore kann. 654 i 2385 prijašnjeg *Zakonika*. Važeći *Zakonik* mudro izbjegava pojam *otpadnika* od družbe. Usp. Bruno Fabio PIGHIN, *Diritto penale canonico*, 302.

²³ Usp. Davide CITO, *Delicta graviora* contro la fede e sacramenti, 34; Bruno Fabio PIGHIN, *Diritto penale canonico*, 303; Velasio DE PAOLIS – Davide CITO, *Le Sanzioni nella Chiesa*, 291-292; Velasio DE PAOLIS, *Apostasia*, u: Carlos CORRAL SALVADOR – Velasio DE PAOLIS – Gianfranco GHIRLANDA (ur.), *Nuovo dizionario di diritto canonico*, Cinisello Balsamo (MI), 1993., 34–35.

²⁴ Važan doprinos u pojašnjenju temeljnih istina kršćanske vjere, kao i u zauzimanju stava u slučaju njihova odbacivanja, dao je Benedikt XVI. u enciklici *Deus caritas est*, od 25. prosinca 2005. godine. U enciklici Benedikt XVI. poučava da »Božja ljubav prema nama temeljno je pitanje za naš život i pokreće važna pitanja o tome tko je Bog i tko smo mi« (br. 2), i da se prva novost biblijske vjere sastoji u »slici Boga« (br. 11), koja nije u novim idejama, već u samom Kristovu liku (br. 12). Odbacivanje Kristova lika i njegova deformacija sa sotonskim primjesama »u svijetu u kojem se uz Božje ime poneki put povezuje

brojna ponašanja u tom pravcu ili pak oblik svjesnog prihvaćanja vjera koje su nespojive s kršćanskom vjerom. Nije dovoljno utvrditi praktično napuštanje vjere primljene na krštenju, slijedom nemara ili drugih okolnosti, već je nužno utvrditi postojanje svjesnog, promišljenog čina odbacivanja kršćanske vjere. Za ocjenu postojanja čina odbacivanja vjere nije važno je li sam čin usmjeren na napuštanje kršćanske vjere ili pak na prijelaz u drugu religiju. Budući da otpad od vjere podrazumijeva potpuno odbacivanje kršćanske vjere, sam čin prijelaza vjernika u neku drugu kršćansku nekatoličku konfesiju, iako se radi o napuštanju Katoličke crkve i gubitku punog zajedništva (kan. 205) pa može također sadržavati i kažnjivo djelo krivovjerja i raskola, još ne predstavlja otpad u pravom smislu. Kako je odbacivanje vjere čin volje, koji se može izraziti *izjavom* ili drugim očitovanjem volje ili nauka ili znanosti, da bi kažnjivo djelo postojalo ono mora biti *dovršeno*,²⁵ a za dovršenost je nužno da ga opaze drugi (kan. 1330).²⁶

Bruno Fabio Pighin iznosi da se otpad uglavnom ostvaruje, i može ga se opaziti, na četiri načina: 1) *napuštanjem* kršćanske vjere, izvanjski očitovano, u ponašanjima različite vrste koja ukazuju na namjeru; takvo ponašanje može biti javno očitovanje volje otpadnika ili kultno očitovanje nedvosmisljenog značenja, kao npr. prinošenje žrtve poganskim božanstvima; 2) svjesno i učinkovito *prihvaćanje* jedne vjere ili religije nespojive s onom objavljenom od Krista, kao što može biti stvarna pripadnost islamu, budizmu ili nekom alternativnom religijskom pokretu; 3) uvjereni *pristanak* pozitivnim činom volje, izvanjski očitovan i zamijećen od drugih, uz ideologije ili filozofsko učenje koji ispovijedaju ateizam, agnosticizam ili drugi smjer mišljenja koji negira izvor božanske i katoličke istine; 4) *napuštanjem* Crkve *formalnim činom volje*²⁷ u skladu s pojašnjenjima Papinskog vijeća za zakonske tekstove u *Okružnici* (*Litterae circulares...*) od 13. ožujka 2006. godine, u kojoj su dane pretpostavke

osveta ili čak dužnost da se mrzi i čini nasilje« (br. 1) dovodi neizbježno do odbacivanja kršćanske vjere. Misao Benedikta XVI. utemeljena je u tekstu Ivanova evanđelja 8,44: »Đavao bijaše ubojica ljudi od početka i nije stajao čvrsto u istini, jer u njemu nema istine. Kad god govori laž, govori svoje vlastito, jer je lažac i otac laži.« Nije riječ o tjelesnom ubojstvu, nego duhovnom ubojstvu koje razara svaku sliku Boga koji je ljubav. Usp. Bruno Fabio PIGHIN, *Diritto penale canonico*, 303–304.

²⁵ Dovršeno kažnjivo djelo prolazi različite faze: 1. odlučna nakana izvršiti kažnjivo djelo, 2. izbor potrebnih sredstava, 3. postavljanje izvršnih čina, 4. dovršenje kažnjivog djela, postavljanje završnog čina kojim se kažnjivo djelo dovršava. Usp. Nikola ŠKALABRIN, *Kaznene mjere u Crkvi*, 64–65.

²⁶ Usp. Davide CITO, *Delicta graviora contro la fede e sacramenti*, 34.

²⁷ Usp. Bruno Fabio PIGHIN, *Diritto penale canonico*, 304.

postojanja djela otpada, krivovjerja i raskola.²⁸ *Okružnicu* je odobrio rimski prvosvećenik, Benedikt XVI., koji je odredio i njezino priopćenje svim predsjednicima biskupskih konferencija. Vrijednost se *Okružnice* nalazi u činjenici što su u njoj navedena potrebna svojstva na temelju kojih se neki čin napuštanja Crkve može smatrati kao *actus formalis*. *Okružnica* u br. 1 specificira tri elementa preko kojih se treba ostvariti napuštanje Crkve da bi ono bilo *valjano*: 1) unutrašnji čin volje; 2) izvanjski čin njegova očitovanja – pravni čin; 3) čin prihvaćanja od mjerodavne crkvene vlasti. Nakon iznošenja uvjeta za valjanost, specificira se sadržaj čina volje. Sadržaj čina volje mora biti prekid veza zajedništva vjere, sakramenata i pastoralnog vodstva. Stoga on pretpostavlja čin otpada, krivovjerja ili raskola (usp. br. 2). U br. 3 naglašava se nužnost sklada između *unutrašnjeg* i *izvanjskog* čina, tj. jasno se naglašava da se *actus formalis* događa samo u situaciji u kojoj čin volje odgovara svome pravno-upravnom očitovanju i obratno. Po sebi se ne može samo jedan od tih elemenata smatrati formalnim činom napuštanja Crkve, jer usprkos izvršenju pravnog čina mogla bi volja i dalje ustrajati u zajedništvu vjere i s druge strane formalno krivovjerje ili (još manje) materijalno krivovjerje, otpad ili raskol sami po sebi ne sačinjavaju formalni čin otpadništva, ako nisu izvanjski ostvareni i očitovani na propisan način crkvenoj vlasti.²⁹ Čin napuštanja Crkve treba imati sve parametre pravnoga čina. Stoga *Okružnica* naglašava da se mora raditi o jednom valjanom pravnom činu koji je počinila osoba kanonski sposobna i u skladu s kanonskom normativom koja ga regulira (usp. kann. 124–126). Taj se čin treba izvršiti osobno, svjesno i slobodno (usp. br. 4) pred mjerodavnom crkvenom vlasti (ordinarij ili župnik) koja jedina ima pravo prosuditi postoji li ili ne postoji navedeni čin volje.

Elementi za valjanost formalnog čina otpada od Crkve omogućuju razlikovanje otpadnika od vjere (kan. 1364) od vjernika koji je jednostavno napustio

²⁸ Usp. PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, Litterae circulares missae omnibus Conferentiis episcopalibus (variis linguis exaratae), quoad verba *actus formalis defectionis ab Ecclesia catholica* (kann. 1086, § 1; 1117 i 1124 CIC) et quaedam epistulae respicientes ipsarum litterarum, u: *Communicationes*, 38 (2006.) 2, 170–172. Da je riječ o *Okružnici* vidljivo je iz samog naslova dokumenta. Uz to u *Communicationes* se nalaze: šest prijevoda *Okružnice* na razne strane jezike i tri dopisa nekih biskupskih konferencija (prvi dopis je zahvala za tekst *Okružnice*, a u druga dva dopisa se traže daljnja tumačenja Papinskoga vijeća). Prijevod i komentar određaba *Okružnice* vidi u: Nikola ŠKALABRIN, Formalni čin otpada od Katoličke Crkve, u: Josip ŠALKOVIĆ (ur.), *Ništavost ženidbe: procesne i supstantivne teme*, 197–215.

²⁹ Nije dovoljno očitovati volju o napuštanju Katoličke crkve pred državnim autoritetom, npr. pred sucem, javnim bilježnikom, ili kod popisa stanovništva... niti pred autoritetom bilo koje Crkve ili zajednice (npr. pravoslavnim ili protestantskim), nego isključivo pred autoritetom Katoličke crkve.

ili ne prakticira vjeru, a što se može zamijetiti kod onih koji nemaju dostatne vjerske pouke ili koji su se udaljili od vjerske prakse zbog lijenosti, nemara, društveno-kulturnih utjecaja, a često i zbog antikleričkih stavova ili skandala koji se vežu uz život klerika ili nekih crkvenih ustanova. Bruno Fabio Pighin ističe da se u posljednje vrijeme primjećuje rašireni *relativizam*, koji potiče na isprobavanje različitih religioznih iskustava ili na traženje pridruživanja nepomirljivim vjerama na tragu naivnog irenizma i laganog sinkretizma, bez da se istodobno ostvari pozitivan (javan) čin odbacivanja kršćanske vjere. Riječ je o ponašanju vjernika koje je moralno neprihvatljivo i koje se konfigurira kao grijeh protiv vjere, ali koji obično ne dopire do pravog i vlastitog otpada od vjere. Takva ponašanja obično se očituju kao tzv. »raskrštenje« (»odreknuce od krštenja«), tj. jednim formalnim činom zahtijeva se brisanje vlastita imena iz matice krštenih, što se dakako smatra neprihvatljivim, bilo zbog ontološkog vida neizbrisivog biljega krštenja, bilo zbog njegovih pravnih učinaka.³⁰ Naime, iz matice krštenih ne mogu se brisati podatci koji se odnose na kanonsko stanje vjernika, nego se u maticu krštenih, brigom mjerodavne crkvene vlasti (ordinarija i[li] vlastitog župnika), trebaju unositi svi podatci koje se odnose na kanonsko stanje vjernika (kan. 535, § 2), a nema dvojbe da i formalni čin otpada od Katoličke crkve spada u kanonsko stanje vjernika.³¹

1.2. Subjektivni element

Subjektivni element kažnjiva djela otpada od vjere sastoji se od osobnog, svjesnog, slobodnog, odlučnog čina osobe krštene³² u Katoličkoj crkvi ili kasnije u nju primljene, uvelike odgovorne, koja *promišljeno* krši kaznenu odredbu, tj. potpuno odbacuje kršćansku vjeru (kan. 751). Prema tome, zahtijeva se dvo-

³⁰ Usp. Bruno Fabio PIGHIN, *Diritto penale canonico*, 305.

³¹ *Zakonik* u kan. 535, § 2 zahtijeva da se u maticu krštenih treba ubilježiti potvrda i ono što se odnosi na kanonsko stanje vjernika: ženidba, posvojenje, primljeni sveti red, doživotno zavjetovanje u redovničkoj ustanovi i promjena obreda, no odredba kanona ne spominje formalni čin otpada. Formalni čin otpada ne spominje se ni u čl. 29 *Pravilnika o crkvenim maticama i drugim uredskim knjigama* Hrvatske biskupske konferencije. Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Pravilnik o crkvenim maticama i drugim uredskim knjigama*, Zagreb, 2002., čl. 29. Iako se u kan. 535, § 2 ZKP-1983. i čl. 29 *Pravilnika o maticama i drugim uredskim knjigama* HBK poimence ne spominje formalni čin otpada, nema dvojbe da i on spada u kanonsko stanje vjernika. Stoga čin formalnog otpada od Katoličke crkve u pojedinačnom slučaju treba redovito ubilježiti u rubriku *Naknadni upisi i bilješke* matice krštenih ili u knjigu primljenih u potpuno zajedništvo Katoličke crkve, ako je riječ o vjerniku koji je prešao u puno zajedništvo Katoličke crkve.

³² Kad ne bi bilo krštenja, ne bi postojalo ni kažnjivo djelo otpada od vjere. Usp. *Communiones*, 15 (1983.) 2, 92.

struki element: spoznaja razuma i sloboda volje kanonski sposobne osobe, koja sukladno kanonskim propisima koji uređuju pravni čin (kann. 124-126), predstavlja (očituje) volju za raskidanjem veza zajedništva – vjere, pretpostavlja čin otpadništva. Za kažnjivo djelo otpada od vjere nužno je da postoji *izvanjsko očitovanje* (izjava ili očitovanje), *potpuna odgovornost* (kan. 1321, § 1) te da ono bude dovršeno, a za »dovršenosť«, prema odredbi kan. 1330, izvanjsko očitovanje, ako ga nitko ne opazi, treba smatrati nedovoljnim.³³

Sadržaj *Okružnice* Papinskog vijeća za zakonske tekstove, od 13. ožujka 2006. godine, br. 5 pomaže u određivanju dovršenosti kažnjiva djela otpada od vjere. Npr. vjernik koji napušta Crkvu treba *unutarnji čin volje* očitovati u *pisanom obliku* i to treba izvršiti *pred mjerodavnom vlastću Katoličke crkve*, to jest pred ordinarijem ili vlastitim župnikom.³⁴ Njima pripada i sama prosudba postojanja ili nepostojanja čina volje i njegova sadržaja. Samo podudaranjem teološkog profila *unutarnšnjeg čina volje* i njegova očitovanja u pisanom obliku, *izvanjskog čina volje*, može se doći do čina formalnog otpada od Katoličke crkve, s odnosnim kanonskim kaznenim mjerama (usp. kan. 1364, § 1).³⁵

Papinsko vijeće za tumačenje zakonskih tekstova, s obzirom na sadržaj br. 5 *Okružnice*, tj. o očitovanju vjernika o napuštanju, otpadu od Crkve u *pisanom obliku* dalo je pojašnjenja. Npr. u slučaju *pisanog zahtjeva*³⁶ koji vjernik

³³ Usp. Nikola ŠKALABRIN, *Kaznene mjere u Crkvi*, 130. Bruno Fabio Pighin pojašnjava da nisu odgovorni za kažnjivo djelo otpada oni koji nisu kršteni u Katoličkoj crkvi niti su u nju primljeni (usp. kan. 11), iako su već upisani u katekumenat za primanje u Katoličku crkvu; oni koji su počinili otpad u dobroj vjeri, jer im nedostaje potpuna odgovornost zbog namjere ili nemara u kršenju zakona (usp. kan. 1321, § 1); oni koji su upali u ove zaoblude, iako s krivnjom, ali prije navršene šesnaeste godine života (usp. kan. 1323, br. 1). Čak i nakon navršene šesnaeste godine života vjernik može formalno postati otpadnik kaljajući se mrljom vrlo teškog grijeha, ali bez upadanja u odgovarajuće kažnjivo djelo. Kako bi se ostvarilo kažnjivo djelo, mora biti prisutna promišljena odluka, izražena pomoću izjave ili drugog očitovanja volje, ili nauka ili znanosti, koji su od nekoga bili opaženi (usp. kan. 1330). Usp. Bruno Fabio PIGHIN, *Diritto penale canonico*, 300–301.

³⁴ Nisu isključeni ni drugi subjekti, kojima bi tu zadaću povjerio mjesni ordinarij, kao npr. crkveni sud, kancelar biskupijske kurije, ured za crkveno-pravna pitanja.

³⁵ Usp. Nikola ŠKALABRIN, *Formalni čin otpada od Katoličke Crkve*, 207.

³⁶ Pisanom zahtjevu (izjavi) trebalo bi priložiti kopiju osobne iskaznice ili kopiju crkvene isprave, ako je vjernik posjeduje kao npr. krsni list, vjenčani list, potvrđnicu, uvjerenje i sl. Ako vjernik zahtjev šalje poštom, mora ga potpisati i svakako priložiti presliku osobne iskaznice. Ako je vjernik kršten u župi kojoj je dostavljen zahtjev, župnik je dužan odmah njegovu kopiju proslijediti mjesnom ordinariju te navesti sve podatke o činu krštenja. Ako se utvrdi da podnositelj zahtjeva nije kršten u župi kojoj je zahtjev upućen, župnik mora odmah u pisanom obliku priopćiti podnositelju zahtjeva da njegov zahtjev ne može biti riješen jer nije upućen župi krštenja. Ako vjernik zahtjev šalje poštom na adresu mjesnog ordinarija, mora u zahtjevu navesti mjesto i godinu krštenja, zahtjev mora biti potpisan, i uz njega svakako priložiti presliku osobne iskaznice. U zahtjevu nema potrebe određivati rok u kojem mjerodavna crkvena vlast treba odgovoriti ili se

dostavlja mjerodavnoj crkvenoj vlasti ista vlast³⁷ treba prije donošenja odluke poduzeti pastoralna sredstva, kao npr. predložiti *osobni susret* s vjernikom koji bi ga mogao potaknuti da razmisli o težini i posljedicama čina te ga dovesti do promjene njegove odluke. U slučaju pak odbijanja *osobnog susreta* vjerniku treba pristupiti na način slanja *osobnog pisma* u kojem treba protumačiti s jasnoćom i osjetljivošću da stvarni čin otpada kida veze zajedništva s Crkvom koje postoje od trenutka krštenja. Bit će prijeko potrebno pojasniti da taj stav, kvalificiran kao čin stvarnog otpada (ili krivovjerja ili raskola, već prema razlozima koje je vjernik iznio), jest tako težak da se smatra ne samo teškim grijehom nego i *kažnjivim djelom* u kanonskom uređenju, za koje je propisana najteža kaznena mjera, to jest izopćenje. Da bi se shvatila težina te kazne, bit će uputno konkretno razjasniti najpraktičnije učinke izopćenja (npr. bez eventualnog otpuštanja kazne takva osoba ne može primiti pričest ili sakramentalno odrješjenje, ne može biti kum na krštenju i potvrdi itd.). Jednom riječju, obavijest bi trebala biti obrazloženi poziv na promišljanje i eventualnu promjenu odluke o napuštanju Katoličke crkve. Ako taj usmeni ili pismeni poziv ne bude prihvaćen – ili ako primljeno pismo ostane bez odgovora,³⁸ bit će jasna, na temelju isprave, volja zainteresirane osobe da se formalno postavi u kanonsku situaciju kidanja crkvenog zajedništva s odnosnim kaznenim posljedicama i moći će se prijeći na zabilješku u maticu krštenih. Ako bi još bilo moguće, pristoji se dati toj osobi do znanja da ostaje, s obzirom na krsni karakter, ontološka veza s Crkvom i da će uvijek biti poželjan njezin povratak u očinsku kuću (usp. Lk 15,11-33).³⁹

Doista od Crkve su odvojeni samo oni vjernici koji svjesno postavljaju čin stvarnog otpada od vjere i koji imaju stvarnu nakanu kidanja veza zajedništva s Crkvom, usprkos kanonskim kaznenim mjerama, posljedica kojih su oni

pozivati na rokove državnog uređenja. Crkva i država svaka su u svom poretku neovisne i samostalne, stoga crkvena vlast treba djelovati u skladu s općim i krajevnim kanonskim pravom. Nije nužno da zahtjev bude potpisan od svjedoka ili ovjeren kod javnog bilježnika ili da podnositelj zahtjeva o nakani otpada od vjere obavijesti rodbinu. Iako takvi znakovi jasno ukazuju na pozitivni čin volje, čini se ipak korisnim i u takvim slučajevima upotrijebiti najprije pastoralna sredstva (npr. osobni susret, pismo) kako bi se dotičnog upoznalo sa pravnim posljedicama čina i jasnije uvidjele okolnosti donošenja odluke, osim ako je iz zahtjeva posve jasno da se odbija bilo koje pastoralno sredstvo.

³⁷ Npr. mjesni ordinarij osobno ili preko delegata ili preko određenog ureda biskupijske kurije ili preko župnika.

³⁸ Pismo ordinarija treba sadržavati napomenu da će se, ako podnositelj ne odgovori u roku koji ordinarij postavi (npr. u roku 15 ili 30 dana), tražena zabilješka izvršiti po službenoj dužnosti.

³⁹ Usp. *Communicationes*, 38 (2006.) 2, 185–186; Nikola ŠALABRIN, Formalni čin otpada od Katoličke Crkve, 209–210.

svjesni, ili kojih trebaju biti svjesni. Stoga samo u slučaju negativnog ishoda razgovora s podnositeljem zahtjeva, odnosno ako se utvrdi da kod njega i dalje postoji volja da ga se više ne smatra članom Katoličke crkve, ako podnositelj zahtjeva priopći kako ne želi pristupiti razgovoru, ako istekne utvrđeni rok a podnositelj zahtjeva ne odgovori, ordinarij mora odrediti upis zahtjeva u bilješke matice krštenih⁴⁰ te pozvati župnika da to podnositelju zahtjeva priopći ili će sam ordinarij pismom, preko ureda kancelara, obavijestiti vjernika o izvršenoj zabilježbi njegove volje u matičnu knjigu krštenih kao i o posljedicama toga čina.⁴¹

Na temelju kaznene mjere izopćenja predviđene za kažnjivo djelo otpada od vjere, zbog općeg načela, treba zaključiti da u izopćenje ne upada *maloljetna osoba* koja nije navršila 16 godina života (izuzimajuća okolnost kan. 1323, br. 1), ni *maloljetna osoba* koja nije navršila 18 godina života (olakšavajuća okolnost kan. 1324, § 1, br. 4 i § 3), pa shodno tome kažnjivo djelo otpada od vjere može počiniti vjernik koji je navršio 16 godina života, ali kazna izopćenja nastupa tek kad napuni 18 godina života.⁴² Osim životne dobi u procjeni kažnjiva djela otpada od vjere, s pravne i moralne točke gledišta, posebnu pozornost treba posvetiti i drugim okolnostima kažnjiva djela: 1. *izuzimajućima* (pravno isključuju odgovornost, tj. pravno pripisivanje kažnjivoga djela pa dosljedno tome isključuju i kaznu, kan. 1323), 2. *ublažujućima* (čine kažnjivo djelo manje teškim pa stoga ublažuju kaznenu mjeru, kann. 1324–1325), 3. *otežavajućima* (čine kažnjivo djelo težim i donose veću kaznu, kan. 1326).⁴³ Bruno Fabio Pighin u komentaru kan. 1364 pojašnjava da se za kažnjavanje na način primjene kazne *latae sententiae* (unaprijed izrečene), zahtijeva odsutnost kod prekršitelja deset ublažavajućih okolnosti iz kan. 1324, § 1.⁴⁴

1.3. Zakonski element

Za otpad od vjere zakonodavac u kan. 1364, § 1 određuje najtežu kaznenu mjeru *izopćenje* unaprijed izrečeno (*latae sententiae*) u koje prekršitelj upada *sammim počinjenjem* i koje može biti *izrečeno* ili *proglašeno*.⁴⁵ Izopćenje je »crkvena

⁴⁰ Ako se radi o vjerniku koji je prešao u puno zajedništvo Katoličke crkve, podatak se ubilježuje u knjigu primljenih u potpuno zajedništvo Katoličke crkve.

⁴¹ Sadržaj otpisa o upisu u maticu krštenih čina formalnog otpada od Katoličke crkve vidi u: http://www.quadernidirittoecclesiale.org/liturgico/abb_chiesa.pdf (30. III. 2013.).

⁴² Usp. Bruno Fabio PIGHIN, *Diritto penale canonico*, 315.

⁴³ Usp. Isto, 161–183; Nikola ŠKALABRIN, *Kaznene mjere u Crkvi*, 54–63.

⁴⁴ Usp. Bruno Fabio PIGHIN, *Diritto penale canonico*, 301.

⁴⁵ *Zakonik kanona istočnih Crkava* ne poznaje kaznenu mjeru *izopćenje* unaprijed izrečeno (*latae sententiae*), nego za onoga tko kršćansku vjeru potpuno odbacuje predviđa da naj-

kazna cenzure kojom se vjernika isključuje iz zajednice vjernika s kanonskim učincima koji su točno u pravu određeni, a koje nije moguće rastavljati«⁴⁶. Učinci izopćenja određeni su u kan. 1331 na način da se u § 1 određuju *zajednički učinci* za svako izopćenje: »Izopćenomu je zabranjeno: 1° svako služiteljsko sudjelovanje u slavljenju euharistijske žrtve ili u bilo kojim drugim bogoštovnim obredima; 2° slaviti sakramente ili blagoslovine i primati sakramente; 3° obavljati bilo koje crkvene službe ili služenja ili zadaće ili vršiti čine upravljanja«, a u § 2 navode se učinci *vlastiti* izopćenju koje je *izrečeno* ili *proglašeno* sudskom presudom ili upravnom odlukom: »Ako je izopćenje izrečeno ili proglašeno, krivac: 1° ako bi htio raditi protiv propisa § 1, br. 1, treba da se udalji ili treba da se prestane s bogoslužnim činom, osim ako to priječi važan razlog; 2° nevaljano vrši čine upravljanja koji, prema odredbi § 1, br. 3, nisu dopušteni; 3° ne smije se služiti prije stečenim povlasticama; 4° ne može valjano steći dostojanstvo, službu ili koju drugu zadaću u Crkvi; 5° ne stječe plodove dostojanstva, službe, bilo koje zadaće, mirovine koju bi zaista imao u Crkvi.«

Ako je počinitelj *klerik*, osim izopćenja unaprijed izrečenog koje je propisano za sve, mogu se nadodati okajničke kazne o kojima se govori u kan. 1336, § 1, br. 1–3 i još neke druge kazne, ne isključujući otpust iz kleričkog staleža, kad god to traži dugotrajna tvrdokornost ili težina sablazni (kan. 1364, § 2). Luigi Chiappetta napominje da se »u istim okolnostima nadodane kazne mogu izreći i laicima. Riječ je o neobvezatnim kaznama, pa prema tome o kaznama *ferendae sententiae*«⁴⁷.

Zakonodavac u kan. 1364, § 1, osim određivanja kazne izopćenja unaprijed izrečenog, također propisuje »uz obdržavanje propisa kan. 194, § 1, br. 2« prema kojem se po samom pravu uklanja s crkvene službe »tko javno otpadne od katoličke vjere ili crkvenog zajedništva«. Ipak takvo uklanjanje nije posljedica izopćenja, niti neko kazneno oduzeće (kan. 196, § 1), nego mjera upravnog karaktera koja »sama po sebi« slijedi iz »protucrkvengog« stanja otpadnika i posve je neovisna o kazni.⁴⁸

prije bude *zakonito opomenut*, a ako se ne urazumi, otpadnik se kažnjava *velikim izopćenjem*. Usp. ZKIC-1990., kan. 1436, § 1; George NEDUNGATT, *A Guide to the Eastern Code*, Rome, 2002., 796–797.

⁴⁶ CIC-1917., kan. 2257, § 1.

⁴⁷ Luigi CHIAPPETTA, *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, II, Roma, 1996., 658.

⁴⁸ Usp. *Communicationes*, 16 (1984.) 1, 46; Bruno Fabio PIGHIN, *Diritto penale canonico*, 315; Nikola ŠKALABRIN, *Kaznene mjere u Crkvi*, 131.

Osim čisto kaznenih mjera, otpadnika od vjere slijede i druge posljedice pravne naravi koje su povezane s naravi kažnjivog djela otpada i(li) izostanka punog zajedništva, zbog čega počinitelji prestaju biti prikladni za vršenje nekih služba i zadaća unutar Crkve. S time u svezi možemo ukratko napomenuti kako zakonodavac u kan. 149, § 1 utvrđuje nevaljanost postavljanja u crkvenu službu osobe koja nije u punom zajedništvu s Crkvom; u kan. 171, § 1, br. 4 uskraćuje pravo glasa u izboru *qui ab Ecclesiae communionem notorie defecit*; u kan. 316, § 1 utvrđuje nepravilnost za primanje u javno vjerničko društvo osobama koje javno odbace katoličku vjeru, a u kan. 316, § 2 odbacivanje katoličke vjere je razlog za obvezatno isključenje iz javnih vjerničkih društava; u kan. 694, § 1, br. 1 utvrđuje otpuštanje *ipso iure* iz ustanove posvećenog života onoga koji *a fide catholica notorie defecerit*; u kan. 810, § 1 nalaže uklanjanje nastavnika katoličkih i crkvenih sveučilišta koji se ne odlikuju cjelovitošću nauka; u kan. 996, § 1 izopćeni je nesposoban za dobivanje oprosta. Otpadnik od vjere dvostruko je *nepravilan*: 1) s obzirom na primanje redova (kan. 1041, br. 2); 2) s obzirom na njihovo vršenje, ako je kažnjivo djelo bilo javno (kan. 1044, § 1, br. 2). Otpadniku od vjere koji prije smrti nije pokazao neke znakove kajanja uskraćuje se crkveni sprovod (kan. 1184, § 1, br. 1).⁴⁹

2. Izabrana pravno-pastoralna pitanja

2.1. Otpadnik od vjere i pravo na ženidbu

Ženidba jest naravna ustanova po svojoj naravi usmjerena na život u bračnoj zajednici. Čovjek ima pravo i to naravno i urođeno na sklapanje ženidbe ili na brak. Riječ je o pravu koje se ubraja među temeljna ljudska prava: pripada svim ljudima, neotuđivo je i trajno. Ipak ne radi se o apsolutnom i u svakom pogledu slobodnom služenju tim pravom ili slobodnom korištenju toga prava. »Ženidbu mogu sklopiti svi kojima se pravom to ne zabranjuje« (kan. 1058). U kanonskom uređenju postaje zanimljivo pitanje sklapanja ženidbe otpadnika od vjere (kan. 1364, § 1) ili onoga tko je očito odbacio katoličku vjeru (kan. 1071, § 1, br. 4) ili onoga tko je udaren cenzurom (kan. 1071, § 1, br. 5), o čemu svjedoči kanonska literatura.⁵⁰

⁴⁹ Usp. Bruno Fabio PIGHIN, *Diritto penale canonico*, 316–318.

⁵⁰ Vidi npr. popis kanonske literature na temu *crkveno zajedništvo i ženidbeno pravo*: Janusz KOWAL, *Comunione ecclesiastica e diritto matrimoniale*, u: Piero Antonio BONNET – Carlo GULLO (ur.), *Diritto matrimoniale canonico*, 202–205.

U *Zakoniku* iz 1983. godine određeno je da one vjernike koji su od Crkve otpali »formalnim činom« *ne obvezuju crkveni zakoni* koji se odnose na kanonski oblik ženidbe (usp. kan. 1117), oprost od zapreke različitosti vjere (usp. kan. 1086) i dopuštenje koje je nužno za sklapanje mješovite ženidbe (usp. kan. 1124). Odredbe iz tih triju kanona predstavljale su izuzetak u kanonskom pravu, od jedne opće odredbe, po kojoj su sve osobe krštene u Katoličkoj crkvi ili koje su u nju primljene, bile dužne obdržavati crkvene zakone (kan. 11). Razlog i svrha tog izuzetka u odnosu na opću odredbu iz kan. 11 bila je otklanjanje mogućnosti da ženidba koju sklope vjernici koji su formalnim činom otpali od Crkve bude nevaljana zbog nepoštivanja oblika ili zbog zapreke različitosti vjere. Osim toga, htjelo se olakšati provedbu *ius connubii* onim vjernicima koji su otpali od Crkve pa bi stoga teško mogli obdržavati kanonski zakon koji zahtijeva određeni oblik kako bi njihova ženidba bila valjana. Pravno-pastoralne posljedice takva izuzetka na najbolji način tumači Benedikt XVI. u motupropriju *Omnium in mentem*⁵¹, od 26. listopada 2009. godine, u kojem kaže: »tijekom godina stvorio je nemali broj pastoralnih problema. Pokazalo se kako je u pojedinačnim slučajevima vrlo teško determinirati i praktički konfigurirati formalni čin odvajanja od Crkve, kako u njegovoj teološkoj biti tako i u samom kanonskom aspektu. Nadalje, pojavile su se brojne poteškoće kako u pastoralnom djelovanju tako i u sudskoj praksi. Naime, primijećeno je kako po svemu sudeći iz novog zakona, barem indirektno, nastaje određena lakoća, odnosno u izvjesnom smislu, svojevrsni poticaj na otpad u onim sredinama u kojima su katolici u malom broju, ili u kojima su na snazi nepravedni ženidbeni zakoni koji prave razliku između građana na temelju religije; osim toga taj je zakon otežavao povratak onih krštenih osoba koje su željele sklopiti novu kanonsku ženidbu nakon promašaja prethodne; konačno, izuzmemo li sve ostalo, velik je broj takvih ženidaba za Crkvu postao tzv. klandestinskim ženidbama.«⁵² Nakon tumačenja pravno-pastoralnih posljedica takva izuzetka, Benedikt XVI. je, u čl. 3–5, nanovo odredio što vrijedi za kanonski oblik koji treba obdržavati kod sklapanja ženidbe, ako je barem jedna od strana krštena u Katoličkoj crkvi (usp. kann. 11 i 1108) te je u skladu s tim *izbrisao* iz teksta odredbi kann. 1086, § 1, 1117 i 1124 izričaj: »*actus*

⁵¹ Usp. BENEDICTUS PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Omnium in mentem quaedam in Codice iuris canonici immutantur* (26. X. 2009.), u: AAS, 102 (2010.) 1, 8–10; Velimir BLAŽEVIĆ, *Ženidba katolika koji su istupili iz Katoličke crkve. Promijenjene odredbe u kanonskom ženidbenom pravu*, u: *Bosna franciscana*, 18 (2010.) 33, 63–70.

⁵² BENEDICTUS PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Omnium in mentem*, 9.

formalis defectionis ab Ecclesia Catholica«, jer je nakon dugotrajnog razmatranja zaključeno kako je nepotreban i neprimjeren.⁵³

Dakle, od trenutka stupanja na snagu *Zakonika* iz 1983. godine do trenutka stupanja na snagu motuproprija *Omnium in mentem* 2009. godine katolici koji su formalnim činom otpali od Katoličke crkve nisu bili obvezani kanonskim oblikom sklapanja kako bi njihova ženidba bila valjana (kan. 1117), niti je za njih vrijedila zapreka sklapanja ženidbe s nekrštenom osobom (različitost vjere, kan. 1086 § 1), a isto tako za njih nije vrijedila zabrana ženidbe s kršćanima nekatolicima (kan. 1124).⁵⁴ Od trenutka stupanja na snagu motuproprija *Omnium in mentem*, kan. 11 *Zakonika* iz 1983. godine ponovno je na snazi u pogledu sadržaja sada izmijenjenih kanona i u onim slučajevima kada je došlo do formalnog čina otpada od Crkve. Nakon stupanja na snagu motuproprija *Omnium in mentem*, otpadnik od vjere obvezatan je obdržavati kanonski oblik kada sklapa ženidbu s nekrštenom osobom ili s osobom koja se nalazi u istom položaju (kan. 1117), ne oslobađa se od zapreke različitosti vjere (kan. 1086, § 1) i vezan je obvezom prethodnog dopuštenja mjerodavne vlasti da bi mogao sklopiti mješovitu ženidbu, to jest ženidbu s nekom krštenom nekatoličkom osobom (kan. 1124). Stoga, da bi se kasnije regulirale ženidbe sklopljene uz nepoštivanje tih propisa, potrebno je primijeniti, ako je to moguće, redovna sredstva koja za takve slučajeve predviđa kanonsko pravo: oprost od zapreke, ukrepljenje ženidbe i tako dalje.⁵⁵

Promjenom odredaba kann. 1086 § 1, 1117 i 1124 *Zakonika* iz 1983. godine odsad se načelo *semel catholicus, semper catholicus* u potpunosti primjenjuje i na ženidbeno pravo Katoličke crkve, time su ukinute *zaporke* u navedenim kanonima, koje govore o formalnom činu otpada od Katoličke crkve i jasno se daje do znanja da se formalni čin otpada od vjere ne odnosi na *valjanost*, nego samo na *dopuštenost* sklapanja ženidbe. Naime, nijedan čin ili činjenica otpada ne može uništiti trajnu sakramentalnu i ontološku vezu pripadnosti Kristovu Tijelu, koje je Crkva.⁵⁶

Na snazi i dalje ostaje zabrana, odnosno obveza, izuzevši slučaj prijeko potrebe, zatražiti dopuštenje mjesnog ordinarija za sudjelovanje u ženidbi

⁵³ *Isto*, 10.

⁵⁴ Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, Il Motu proprio »*Omnium in mentem*«. Le ragioni di due modifiche (15. XII. 2009.), u: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/intrptxt/documents/rc_pc_intrptxt_doc_20091215_omnium-in-mentem_it.html (21. III. 2013.).

⁵⁵ *Isto*.

⁵⁶ Usp. BENEDICTUS PP. XVI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Omnium in mentem*, čl. 3–5.

onoga tko je očito odbacio katoličku vjeru (kan. 1071, § 1, br. 4). Prije davanja dopuštenja treba održavati odredbe o kojima se govori u kan. 1125, tj. katolička stranka treba dati izjavu da će od sebe odstraniti pogibelj otpada od vjere i obećati da će nastojati djecu koja se rode krstiti i odgajati u katoličkoj vjeri. Drugu stranku, koja je očito odbacila katoličku vjeru, treba obavijestiti o izjavi i obećanju katoličke stranke. Obje ženidbene stranke treba poučiti o svrhama i bitnim svojstvima ženidbe, da ih nijedno od njih ne isključuje. Zabranjuje se također ženidba onoga tko je udaren kaznom cenzure (kan. 1071, § 1, br. 5), odnosno izopćenjem, zabranom bogoslužja, obustavom, bez dopuštenja mjesnog ordinarija. Zabranom asistiranja ženidbi katolika s nekim tko je pod kaznom cenzure prvenstveno se želi postići izmirenje dotične osobe s Crkvom. Budući da je naravno pravo na ženidbu jače od crkvene zabrane iz kan. 1071, § 1, br. 4–5, ženidba se ne može posve zabraniti, ali za sudjelovanje u njezinu sklapanju treba dobiti dopuštenje od mjesnog ordinarija.⁵⁷

2.2. Ponovno primanje otpadnika od vjere u puno zajedništvo

Čin otpada od vjere teški je razdor koji ranjava jedinstvo Kristova Tijela pa se od počinitelja kažnjiva djela otpada traži prikladni put *obnove*. S obzirom da je formalni čin otpada od Crkve javan, važno je da i ponovno primanje u puno zajedništvo bude javni čin, izražen kao liturgijski obred ponovnog primanja u puno zajedništvo s Crkvom.⁵⁸ Osnovni naglasci ponovnog primanja u Katoličku crkvu onih koji su napustili puno zajedništvo i počinili kažnjivo djelo otpada od vjere može se sažeti na sljedeći način.

1. *Zahtjev za ponovnim primanjem u puno zajedništvo*. Otpadnik od vjere treba očitovati volju u pisanoj formi, u obliku pisma ili molbe koja se upućuje vlastitom župniku, osim ako mjesni ordinarij ne odredi drukčije. Nakon što je završio prikladni put obnove i ozdravljenja, vlastiti župnik treba od dijecezanskog biskupa zatražiti dopuštenje za čin ponovnog primanja u puno zajedništvo. U zahtjevu župnik mora navesti osnovne podatke o vjerniku (npr. krštenje, potvrda, ženidba...), ukratko opisati put obnove i ozdravljenja, navesti volju molitelja, naznačiti osobe kojima je bila povjerena pastoralna priprava za ponovno primanje te, na kraju, treba dati vlastito mišljenje o ozbiljnosti

⁵⁷ Usp. Velimir BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke crkve. Pravno-pastoralni priručnik*, Zagreb, 2004., 70–71; Nikola ŠKALABRIN, *Ženidba. Pravno-pastoralni priručnik*, Đakovo, 1995., 109–111.

⁵⁸ O primanju u puno zajedništvo Katoličke crkve više vidi u: Josip ŠALKOVIĆ, *Primanje u puno zajedništvo Katoličke crkve*, u: *Bogoslovska smotra*, 82 (2012.) 2, 399–426.

molbe i postojanju dostatnih jamstava. Zahtjevu župnika može se priložiti pismo/molba vjernika kojim traži i navodi razloge za ponovo primanje u puno zajedništvo i mišljenje osoba koje su vjernika pratile tijekom procesa njegova ponovnog približavanja.⁵⁹

Nakon što razmotri zahtjev, ordinarij može župnika ovlastiti za ponovno prihvaćanje vjernika u puno zajedništvo s Crkvom. U odgovoru ordinarija, osim naznaka u svezi samoga ponovnog prihvaćanja, po potrebi mogu stajati i odluke glede davanja ovlasti otpuštanja izopćenja ili neke druge kanonske kazne, ovlasti za podjelu svete potvrde i sudjelovanja u slavlju ženidbe.⁶⁰

2. *Otpuštanje izopćenja.* Otpuštanje cenzura čin pravednosti je, jer krivac koji odstupa od tvrdokornosti ima pravo na otpuštanje, a mjerodavna vlast ima dužnost da mu podijeli otpust (kan. 1358, § 1). Prestankom tvrdokornosti postignuta je svrha popravne kazne. Nezaobilazni element ponovnog primanja u puno zajedništvo jest nužnost *otpuštanja (remissio)* kaznene mjere *izopćenja*.⁶¹ Ako je vjernik upao u izopćenje unaprijed izrečeno koje još *nije proglašeno*, prema odredbi kan. 1355, § 2, kaznu »može otpustiti ordinarij svojim podložnicima i onima koji se nalaze na njegovu području ili su ondje počinili kažnjivo djelo, dapače i svaki biskup, ali u sakramentalnoj ispovijedi«. Ordinarij svojim podložnicima i onima koji se nalaze na njegovu području kaznu može otpustiti bilo na *unutarnjem*, sakramentalnom ili nesakramentalnom području, bilo na *izvanjskom* području. Kanonik pokorničar snagom službe također ima redovitu ovlast odriješivati na sakramentalnom području od unaprijed izrečenih, a neproglašanih cenzura koje nisu pridržane Apostolskoj Stolici (usp. kan. 508, § 1).⁶² Riječ je o ovlasti koja se ne može povjeriti drugima a tiče se i stranaca u biskupiji, kao i podložnika koji se nalaze izvan biskupije. Otpuštanje izopćenja može se dati samo prekršitelju koji odstupa od tvrdokornosti, takvom

⁵⁹ Obrazac dopisa vidi u: Gianluca MARCHETTI, La riammissione alla Chiesa cattolica di coloro che hanno abbandonato la piena comunione, u: *Quaderni di diritto ecclesiale*, 20 (2007.) 1, 101.

⁶⁰ Obrazac otpisa vidi u: Gianluca MARCHETTI, La riammissione alla Chiesa cattolica di coloro che hanno abbandonato la piena comunione, 102; http://www.quadernididirittoecclesiale.org/liturgico/abb_chiesa.pdf (30. III. 2013.).

⁶¹ Osim toga, treba ispitati je li mjerodavna vlast eventualno izrekla i neke druge kaznene mjere te shodno tome razmotriti predviđene načine za njihovo otpuštanje. U svakom slučaju, čak i ako postoji kažnjivo djelo u pravom smislu te riječi, treba razmotriti primjerenu pokoru kao zadovoljštinu za počinjeni grijeh otpada. U slučaju dvojbe, otpuštanje izopćenja može se provesti *ad cautelam*. Usp. Gianluca MARCHETTI, La riammissione alla Chiesa cattolica di coloro che hanno abbandonato la piena comunione, 91–92.

⁶² Gdje nema kaptola, dijecezanski biskup treba postaviti nekog svećenika koji će vršiti tu zadaću. Usp. ZKP-1983., kan. 508, § 2.

se vjerniku otpuštanje izopćenja ne može uskratiti (kan. 1358).⁶³ Smatra se da je odstupio od tvrdokornosti krivac koji se uistinu pokaje za kažnjivo djelo i koji je uz to na prikladan način popravio štetu i sablazan ili je barem ozbiljno obećao da će to učiniti (kan. 1347, § 2). *Proglašenu* ili *izrečenu* zakonom propisanu kaznu izopćenja, koja nije pridržana Apostolskoj Stolici, može otpustiti »1° ordinarij koji je pokrenuo sudski postupak da se izreče ili proglasi kazna ili je kaznu odlukom osobno ili preko drugoga izrekao ili proglasio; 2° ordinarij mjesta u kojem se prekršitelj nalazi, posavjetovavši se ipak s ordinarijem o kojem se govori u br. 1, osim ako to zbog izvanrednih okolnosti nije moguće« (kan. 1355, § 1).⁶⁴

Ako se radi o otpuštenju na *izvanjskom* području, ono se treba dati napismeno, »osim ako što drugo savjetuje važan razlog« (kan. 1361, § 2). Isti kan. 1361, § 3 preporuča diskreciju i tajnost te određuje »neka se pazi da se molba za otpuštanje ili samo otpuštanje ne razglasi, osim ako je to korisno za zaštitu dobrog glasa krivca ili potrebno za popravak sablazni«⁶⁵. Onaj tko otpušta cenzuru, može odrediti i pokoru (kan. 1358, § 2). Ako se otpuštanje izopćenja provodi na *unutaršnjem* sakramentalnom području, za trenutačno pridržane grijeha, ili zbog njih samih ili zbog učinka cenzure, u formulu odrješenja se ne unosi nikakva promjena: dovoljno je da ispovjednik hoće odrješiti raskajanog pokornika od tih pridržanih grijeha, obdržavajući – sve do novih odredaba i ako to situacija zahtijeva – važeće odredbe o obvezi obraćanja na mjerodavnu vlast. Ispovjednik ipak može prije odrješenja grijeha dati otpuštenje od *cenzure* formulom koja je predložena za korištenje izvan sakramenta pokore: »'Vlašću koja mi je povjerena, odrješujem te od sveze: izopćenja (ili obustave, ili zabrane bogoslužja). U ime Oca i Sina i Duha Svetoga' (stavljajući pritom na vjernika znak križa), a vjernik odgovara: 'Amen.'«⁶⁶

Spomenuti načini otpuštanja izopćenja jesu redoviti načini otpuštanja, no uz njih Gianluca Marchetti napominje tri *izvanredna slučaja*, koja predviđa zakonodavac u važećem *Zakoniku*, ali koja su u praksi vrlo rijetka: 1) slučaj kad se pokornik nalazi u smrtnoj opasnosti – u tom slučaju svaki svećenik može dati odrješenje od svih grijeha (usp. kan. 976); 2) slučaj kad je pokorniku vrlo teško ostati u stanju teškoga grijeha za vrijeme potrebno da o tome odluči

⁶³ Usp. Nikola ŠKALABRIN, *Kaznene mjere u Crkvi*, 118–122.

⁶⁴ *Isto*, 117.

⁶⁵ *Isto*, 124–125.

⁶⁶ *Red pokore*, Nalogom i odobrenjem Biskupske konferencije i potvrdom sv. Zbora za bogostovlje, Zagreb, 1975., Dodatak I., *Odrješenje cenzure*, br. 1–2, 193; Gianluca MARCHETTI, *La riammissione alla Chiesa cattolica di coloro che hanno abbandonato la piena comunione*, 93.

mjerodavni poglavar – u tom slučaju svaki ispovjednik može otpustiti u unutarnjem sakramentalnom području izopćenje koje nije proglašeno (usp. kan. 1357, § 1); 3) slučaj pastoralne brige u bolnicama, zatvorima i na prekomorskim putovanjima, gdje kapelan ima ovlast odriješivati od unaprijed izrečenih nepridržanih i neproglašanih cenzura (usp. kan. 566 § 2).⁶⁷

3. *Red primanja*. *Zakonik* iz 1983. godine ne propisuje ništa glede eventualnog obreda ponovnog primanja onih koji su napustili Crkvu, osim što upućuje na odredbe propisane za otpuštanje izopćenja (odredbe za otpuštanje *cenzure*: kan. 1358). Biskupi Hrvatske biskupske konferencije nisu donijeli odredbu koja bi važila za cijelo područje biskupske konferencije, nego je u čl. 46 *Pravilnika o crkvenim maticama i drugim uredskim knjigama* način ponovnog primanja prepušten »odredbi dijecezanskog biskupa«. ⁶⁸ Ni u važećem *Rimskom pontifikalu* više ne postoji obred pomirenja otpadnika (ili krivovjernih ili raskolnika) koji bi bio analogan u odnosu na onaj iz prijašnjeg *Rimskog pontifikala*.⁶⁹ Jedino u *Rimskom obredniku*, kao dodatak *Obredu kršćanske inicijacije odraslih*, nalazimo *Red primanja valjano krštenih osoba u puno zajedništvo Katoličke crkve* (dalje: *Red primanja*) koji je na hrvatskom jeziku objavljen kao dodatak *Reda pristupa odraslih u kršćanstvo*.⁷⁰ Novo, popravljeno i dopunjeno izdanje priredilo je Liturgijsko vijeće HBK, Zagreb, 1998., str. 315-337. Nakon *Prethodnih napomena*, br. 1-13, slijedi: I. *Red primanja u misi*, br. 14-21; II. *Red primanja izvan mise*, br. 22-28; III. *Tekstovi koji se upotrebljavaju u obredima primanja*, br. 29-31. Iz *Prethodnih napomena* jasno proizlazi da je riječ o obredu kojim se osoba rođena i krštena u nekoj odvojenoj kršćanskoj zajednici, prihvaća po latinskom obredu u puno zajedništvo s Katoličkom crkvom (br. 1). Naš je slučaj sasvim drukčiji, s obzirom na to da govorimo o katolicima koji su napustili Katoličku crkvu

⁶⁷ Usp. Gianluca MARCHETTI, *La riammissione alla Chiesa cattolica di coloro che hanno abbandonato la piena comunione*, 93. Nije na odmet podsjetiti da je oprost od nepravilnosti za primanje redova, ako je riječ o javnom kažnjivom djelu otpada od vjere, pridržan Apostolskoj Stolicu (usp. PB, čl. 52; ZKP-1983., kan. 1047, § 2, br. 1). Također je Apostolskoj Stolicu isključivo pridržano pravo podjele oprosta za sve nepravilnosti kad je činjenica na kojoj se one temelje dospjela pred sud (kan. 1047 § 1). U drugim slučajevima oprost može podijeliti ordinarij (usp. kann. 134, § 1 i 1047, § 4).

⁶⁸ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Pravilnik o crkvenim maticama i drugim uredskim knjigama*, čl. 46: »Katolik koji je formalnim činom otpao od Katoličke Crkve neka se ponovno primi u potpuno zajedništvo Katoličke Crkve prema odredbi dijecezanskog biskupa.«

⁶⁹ Usp. PONTIFICALE ROMANUM *Summorum Pontificum jussu editum a BENEDICTO XIV et LEONE XIII PONT. MAX. (recognitum et castigatum)*, Editio secunda post typicam, Ratisbonae, Romae, neo Eboraci et Cincinnati, 1908., 399–403.

⁷⁰ Hrvatski prijevod odobrila je Biskupska konferencija Jugoslavije na plenarnom zasjedanju u Zagrebu 11. svibnja 1973. godine, a potvrdio je Zbor za bogoštovlje 26. listopada 1972. godine (Prot. br. 1548/73).

djelom otpada i koji nakon određenog prijednog puta, uz dozvolu ordinarija, traže ponovno primanje. Usprkos toj razlici u svakom slučaju *Red primanja valjano krštenih osoba u puno zajedništvo Katoličke crkve* jest koristan i iz njega se može izvesti završni čin jednoga doktrinarnog i duhovnog puta sukladno pastoralnim potrebama prilagođenim pojedinačnim slučajevima (br. 5).⁷¹

Gianluca Marchetti na temelju *Reda primanja valjano krštenih osoba u puno zajedništvo Katoličke crkve* donosi pravno-pastoralne smjernice koje se mogu primijeniti i na vjernike koji su predmet našeg istraživanja. Gianluca Marchetti smatra da, pored eventualnog otpuštenja izopćenja, valja dati i vanjski znak hoda koji je vjernika doveo do pokajanja za počinjeno djelo otpada. Može se konkretno predvidjeti mogućnost obreda u kojem se čini ispovijest vjere (*Nicejsko-carigradsko vjerovanje*), a kojemu prethodi čin odreknuća od vjere(a) koja je bila prihvaćena a koja je nespojiva s kršćanskom vjerom. Liturgijski obred mogao bi se slaviti pred biskupom, vlastitim župnikom ili svećenikom (biskupovim delegatom) uz sudjelovanje osoba koje su kao jamci pratile pripravu osobe koja se ponovno prima, te pred nekim vjernicima kao svjedocima, npr. rođacima, prijateljima, župljanima. Taj bi obred mogao biti dijelom otpuštenja izopćenja, ako se provodi na izvanjskom području, ili bi se mogao obaviti nakon njega, ako je otpuštenje izopćenja dano na unutarnjem području.⁷² Treba pažljivo promisliti treba li obred obaviti u župnoj crkvi ili kapeli ili drugom posvećenom prostoru. U izboru mjesta svakako treba izbjeći da događaj ne poprimi tako »intimna obilježja« da zapravo izgubi javnu narav. Kako euharistija na jasan način označava ponovnu uspostavu punog zajedništva s Katoličkom crkvom, može se smatrati poželjnim da se obred ponovnog primanja smjesti unutar euharistijskog slavlja, primjerice nakon homilije. Ne isključuje se mogućnost da se obred uvrsti i unutar Službe Riječi, s time da tada svakako treba s nekoliko riječi pojasniti obred ponovnog primanja i naglasiti njegov značaj i njegove posljedice.⁷³ U obredu ne treba isključiti i znak pružanja mira, odnosno ako predvoditelj misnog slavlja dočeka vjernika pred crkvom, pruži mu ruku i uvede ga u crkvu.

Gianluca Marchetti ističe i potrebu da se nakon obavljanja obreda potpiše isprava o ponovnom primanju i to u dva izvorna primjerka od kojih se jedan treba čuvati u župi u kojoj je obred obavljen, a drugi se prosljeđuje biskupijskoj kuriji. Dokument o činu ponovnog primanja može sadržavati podatke o

⁷¹ Usp. Gianluca MARCHETTI, *La riammissione alla Chiesa cattolica di coloro che hanno abbandonato la piena comunione*, 95.

⁷² Usp. *Isto*, 96–97.

⁷³ Usp. *Isto*, 97.

predvoditelju obreda, o mjestu i danu obavljanja čina, o osobi koja je ponovno primljena, o odluci dijecezanskog biskupa kojom se dozvoljava obavljanje obreda. Osim toga, mogu se uvrstiti i druge napomene koje se primjerice odnose na prijedeni put priprave, slavlje sakramenta pomirenja, otpuštenja izopćenja unaprijed izrečena, ispovijest vjere, odreknuće (od prihvaćene religije), slavlje euharistije ili eventualno sakrament potvrde.⁷⁴ Mjesni ordinarij će o ponovnom primanju u puno zajedništvo obavijestiti župnika mjesta krštenja kako bi se čin ponovnog primanja upisao u župnu maticu krštenih.⁷⁵

Ponovnom primanju vjernika u puno zajedništvo treba prethoditi sakrament pokore, ako to već nije učinjeno u kontekstu unutarnjeg otpuštanja kazne izopćenja u ispovijedi. Naime, otpad, krivovjere i raskol jesu, i prije negoli poprime obilježja kažnjiva djela, pojavni oblici grijeha. Zato je ispovijed nužno potrebna ako se, kao što to sugerira *Red primanja*, hod koji je vjernika doveo u puno zajedništvo s Katoličkom crkvom uvrštava unutar euharistijskog slavlja. Ako pak vjernik još nije primio sakrament potvrde, biskup bi, ovisno o starosnoj dobi i pripravi vjernika, trebao odrediti hoće li će se sakrament potvrde podijeliti u kontekstu obreda ponovnog primanja ili kasnije. Ako biskup dozvoli svećeniku slavlje potvrde, istodobno će mu podijeliti i ovlast. Budući da čin ponovnog primanja zahtijeva uredan život osobe, a i zbog slavlja pokore, euharistije i potvrde, svakako je nužno neregularno ženidbeno stanje urediti prije čina ponovnog primanja u Katoličku crkvu.⁷⁶

Umjesto zaključka

Kažnjivo djelo otpada od vjere zauzima u kanonskom uređenju veliku važnost u zaštiti vjere primljene na krštenju ili primljene primanjem u puno zajedništvo te čuvanju zajedništva s Crkvom. Riječ je o kažnjivom djelu koje nije tzv. *mješovito* kažnjivo djelo relevantno kako za Crkvu tako i za političku zajednicu, stoga ono i ne može nikako biti prepušteno suđenju svjetovnih vlasti jer je jedino Crkva pozvana štititi sadržaj vjere, svoj identitet, spasiteljsko poslanje, jedinstvo. Temeljem božanskog naloga (usp. Mt 28,18-20; 18,15-18) Crkva ima pravo štititi svoje jedinstvo, pa i prijetnjom crkvene kazne, što zakonodavac potvrđuje u kan. 1401, gdje se određuje opseg crkvene sudske vlasti. Iako za-

⁷⁴ Usp. *Isto*, 103. Autor donosi obrazac isprave o ponovnom primanju otpadnika od vjere u puno zajedništvo Katoličke crkve.

⁷⁵ Usp. *Isto*, 97–98, 104. Autor donosi obrazac, dopis, kojim se obavještava župnika mjesta krštenja o činu ponovnog primanja otpadnika od vjere u puno zajedništvo Katoličke crkve.

⁷⁶ Usp. *Isto*, 98–99.

konodavac u kan. 748 najprije potvrđuje *vjersku slobodu*, ipak kasnije u kan. 1364 određuju *teške kazne* protiv otpadnika od vjere. Na temelju toga mogao bi se steći dojam da su te dvije odredbe Zakonika suprotne jedna drugoj. Suprotnost ipak ne postoji za onoga tko mirno promatra spomenute odredbe. Prije svega, zato što se otpadnik od vjere kaznom izopćenja unaprijed izrečenom sam isključuje iz zajednice, a isto tako kazna se odnosi samo na katolika koji je član Katoličke crkve, a ne na onoga tko je izvan Crkve. Svi su vjernici svojim načinom djelovanja obvezni čuvati zajedništvo s Crkvom (usp. kan. 209) i biti osobito osjetljivi i pozorni u zaštiti *pologa vjere* (usp. kan. 747). Od crkvenih se pak zajednica očekuje da prate one vjernike koji su *posustali, odbacili vjeru, napustili* Crkvu počinivši kažnjivo djelo otpada od vjere. *Godina vjere* u kojoj se nalazimo darovano je vrijeme za Crkvu da se u pastoralnoj ljubavi približi baš onima koji su prekinuli veze ispovijedanja vjere, sakramenata i crkvenog vodstva (usp. kan. 205). Svaki pak zahtjev za ponovnim primanjem u puno zajedništvo s Crkvom, svakako treba tumačiti kao dragocjeni dar nove prilike za ostvarenje bratstva i kao poticaj za ostvarenje novih putova i stvaranje novih mogućnosti kako bi izgubljeni brat ili sestra mogli ponovno biti u punom zajedništvu Katoličke crkve.

Summary

AN APOSTATE FROM THE FAITH (CAN. 1364)

Josip ŠALKOVIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
josip.salkovic@gmail.com

The object of this article is a commentary on the delict of apostasy from the faith (can. 1364). In order to commit a delict in canonical-legal sense, three constitutive elements need to be present: objective (external violation of a law or a precept), subjective (great moral responsibility), and legal (attached canonical disciplinary measure). The objective element of the delict of apostasy from the faith is a complete rejection of the Christian faith (can. 751), which one received at Baptism or by accepting the full communion with the Catholic Church. Regularly, the delict of apostasy from the faith includes a rejection of the central mysteries of the faith: the Holy Trinity, the Incarnation of the Son of God, the Death and Resurrection of Jesus Christ, which all constitute the foundation of the Christian Faith. Subjective element of the delict of apostasy from the

faith consists in a personal, conscious, free, and deliberate act of a Catholic believer. It is essential that a delict contains an external declaration, full responsibility (can. 1321 § 1), and completeness (can. 1330). In evaluating a formal act of apostasy from the Catholic Church, three conditions need to be met: 1) internal act of the will; 2) external act of its declaration – legal act; 3) an act of acceptance from the competent ecclesial authority. For a person who committed the delict of apostasy from the faith, the lawgiver prescribes a penalty of a latae sententiae excommunication (legal element), while a cleric can be further punished with the penalties mentioned in can. 1336, § 1, n. 1–3. Beside the penal-legal aspect, the author discusses in this article the legal-pastoral guidelines which should be implemented if an apostate from the faith tries to enter a marriage or if he/she requests to be accepted again in the full communion with the Catholic Church.

Key words: *penalties in the Church, apostasy from the faith, apostate from the faith, formal act of apostasy, incomplete communion, re-acceptance in the full communion.*